

ТМ	Г. XXXVII	Бр. 1	Стр. 405-420	Ниш	јануар - март	2013.
----	-----------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 316.422.42/.44 : 316.62

Прегледни рад

Татјана Миливојевић

Примљено: 12. 04. 2010.

Универзитет Мегатренд у Београду

Ревидирана верзија: 07. 03. 2013.

Факултет за културу и медије

Одобрено за штампу: 21. 03. 2013.

Београд

БОЛЕСТИ УБРЗАЊА ВРЕМЕНА

Апстракт

Савремени човек доживљава радикалну промену односа према времену услед појаве нових, економистичких параметара који контролишу његов живот. Диктатура брзине, ургентности, „инстантизма“ и кратког рока, као нових јединица за мерење времена устоличила се средином осамдесетих година прошлог века кад и економска и финансијска глобализација, омогућена информационо-технолошком револуцијом. Заједничка им је брзина која је у самом срцу капиталистичког система: што се капитал брже обрће, то је профит већи. Културу ургентности, која постаје ментална парадигма и оквир делања, одликују хипервалоризација акције као антитеза егзистенцијалној неизвесности и сабијање времена које се одражава у императиву да се постиже све више са све мање (времена, ресурса итд.). Ургентност која осваја професионалну и приватну сферу живљења представља изопачену свест о времену која доводи до корозије људског карактера и међуљудских односа, те до озбиљних индивидуалних и друштвених поремећаја.

Кључне речи: време, инстантизам, брзина, ургентност, болести

PATHOLOGIES OF TIME ACCELERATION

Abstract

The modern man has experienced a radical change in the way he perceives time due to newly-emerging life-controlling economic parameters. The dictatorship of new units of time – speed, urgency, "instantism", and tight deadlines – was established in the mid-1980s together with economic and financial globalization, which was made possible by the IT revolution. The common denominator of these notions is

---

tmilivojevic@megatrend.edu.rs

speed, which lies in the core of capitalism: the faster the turnover of capital, the greater the profit. The culture of urgency, which has become a mental paradigm and a framework of activity, is characterized first by hypervalorization of activity as the antidote to existential uncertainty and, second, by compression of time, reflected in the imperative to achieve as much as possible with as little time (or resources, etc.) as possible. The urgency which invades the professional and private spheres of life represents a distorted perception of time corroding the human character and interpersonal relationships and causing serious individual disorders and social disturbances.

Key Words: Time, Instantism, Speed, Urgency, Pathologies

„Важнија ми је брзина од прецизности,
јер трошкови кашњења увелико превазилазе трошкове грешке“
(Percy Barnevik).

„Што једна цивилизација брже напредује,
то раније умире остављајући место другој“
(Henry Havelock Ellis).

ЕФЕКТИ КВАНТИФИКАЦИЈЕ ВРЕМЕНА

Историчари науке се слажу с констатацијом да је модерна физика настала са Галилејом који је, први у историји, време посматрао као величину која се може квантификовати чиме се може увести поредак у трајање. Лешек Колаковски подсећа да је ширење трговине имало пресудан утицај на развој рационализма (Колаковски, 1982). Рационалност, наиме, има корен у латинској речи, *ratio* која значи рачуњање, прорачунавање, означавајући тако навику размишљања у терминима вероватноће, одмеравања вредности сазнања помоћу његове проверљиве корисности, одбацивање веровања која немају могућности да увећају људски нагон за господарењем земљом (Ibid.). Уски рационализам, који не укључује у себе своје чулне предуслове нити вредносно оријентисане димензије ума (код Платона, Паскала, Канта итд.) ослања се на рашчлањивање и квантификовање свега постојећег. То је омогућило невероватан напредак науке и технологије, али и све већи „заборав бића“ (Хајдегер, 1988) и насиље над „стваралачким трајањем“ (Bergson, 1959).

Рационалистичко-математички модел стварности и начин схватања (боље речено, мерења) времена, који је имао одлучујући утицај на западну мисао, своди стварност на линеарну, једносмерну сукцесију догађаја (за разлику од цикличних схватања времена), а човека поставља у тренутак, притешњен између два бескрајна низа: прошлости и будућности. Време постаје „негостопримљиво“ стани-

ште, јер нас стално протерује из себе самог не остављајући нам другу шансу. Ако није увек непријатељ коме желимо на све начине да умакнемо, време нам је бар брига, преокупација. Ово можда објашњава нашу метафизичку страст за брзином, којом као да желимо да победимо време, као да већ сама идеја брзине садржи обећање ослобођења од неумитности временског протицања. Одатле и наше нервозно нестрпљење у односу на сва чекања и „празне ходове“ у свакодневном животу.

Последње деценије XX века биле су већ обележене неодољивим успоном владавине брзине, журбе, која постаје доминантан модалитет уређења и организовања колективног живота. У том смислу је журбаност, или перманентно стање ургентности, показатељ начина на који функционише савремено друштво, чији је однос према времену прожет логиком поседовања и рентабилизовања: имати/немати времена, губити време, трошити време, уложити време, добити на времену и сл. Непрекидно настојимо да добијемо битку са временом, да овладамо њиме, док је оно, по својој суштини неухватљиво. И неумитно. Савремени човек, коме је наметнута нужност перманентне брзине, суочава се са новим облицима поремећаја: депресивном имплозијом („распад система“) и адиктивном експлозијом („дрогирање“ брзином и тренутачним, импулсивним преласком у акцију) (Usunier, 1995).

Говорићемо, у овом тексту, о тим патолошким манифестацијама, настојећи да одредимо друштвене услове који их производе, да бисмо тему ургентности приказали не само као показатељ односа савремених технолошки и економски развијених друштава према времену, већ и њиховог односа према смислу људског делања и живљења. Наиме, време, наша искуства времена и у времену, и питање смисла су нераздвојиви.

Дијагноза данашње ситуације, у погледу времена, већ је установљена и широко прихваћена: индивидуални и колективни животни ритмови су доживели дубоки преображај, услед социјалних, политичких, економских и технолошких мутација. У великом броју радова посвећених овој теми, наглашавају се брзе метаморфозе односа према времену које се тумаче као симптоми еволуцијѝ (не може се говорити о еволуцији у једнини, јер је реч о многим различитим димензијама) наше цивилизације. Те анализе се односе на различите димензије модерног живота: нарочито на однос између рада и свакодневног живота, на облике устројства времена, на однос информационах технологија према реалном или асинхронном времену, на памћење једне заједнице и изградњу њене будућности, на еволуцију економских и политиколошких парадигми (Aubert, 1998; Ehrebenrg, 1998; Eriksen, 2003; Usunier, 1995).

ЖУДЊА ЗА ТРЕНУТКОМ И БЕКСТВО У УРГЕНТНОСТ

Ургентност, хитност, као врхунац журбе, перципира се као дефицитарни размак између времена (ритма, трајања) које се процењује као неопходно да би се остварио неки задатак или постигао неки циљ, и времена којим се располаже за његово реализовање а које је ограничено спољашњим, обавезујућим роком. Професионална сфера је увелико колонизовала и приватну сферу у којој је такође свеприсутна журба, у обема се функционише на сличан начин. Канони економске рационалности, утилитаризма, конкуренције, рентабилности, ефикасности и максимализовања профита шире се на „управљање” приватним активностима и односима. Као што ћемо истаћи у даљем излагању, док је у пословној сфери економски неуспех лош исход који се мора избећи, у приватној сфери то је пропуштена прилика. Овај опортунистички став одражава рентабилистичку, поседничку визију времена, али је исто тако мотивисан настојањем да се избегне досада и испуни празнина створена реалним временом које се опире идеализованим и нарцистичким очекивањима савременог појединца, опседнутог перформансом и оптерећеног перфекционизмом. Видећемо како у грчевитој, готово паничној потрази за интензитетом тренутка да би побегао од временског тока, ужурбани појединац развија нове типове неуроza и компулзивних понашања.

Већ извесно време, а последњих десетак година све интензивније, научници и стручњаци друштвених и хуманистичких наука сучавају своје анализе са анализама људи „са терена „ (политичарима, менаџерима итд.) размењујући мишљења о новим друштвеним темпоралностима: ритмовима урбаног живота; колективној трансформацији вредности која се придаје времену; империјализму економских модела перформансе и успеха; места и улоге слободног времена и великих колективних догађаја; индивидуалној и социјалној патологији брзине и ургентности; временској димензији демократског пројекта итд.

Овде ћемо се бавити индивидуалним и друштвеним болестима узрокованим брзином и хитношћу, односно њиховим предусловима и значењу.

ТИРАНИЈА ВРЕМЕНА

Док се, захваљујући брзим транспортним средствима и новим комуникационим технологијама, све више ослобађамо просторних ограничења, изгледа да смо све више предати на милост и немилост тиранији времена. Ужурбаност као образац деловања, дуго је представљала релативно редак, изузетан начин решавања проблема. Међутим, то више није случај. Последње деценије су обележене неумољивим успоном владавине ужурбаности која постаје доминантан мо-

дус друштвене регулације проблема и односа, и организације колективног живота.

Журба или ургентност је свеprisутна. Овај појам је овладао медијима: на пример, инстант вести у реалном времену (*real-time*), али је претходно освојио и друштвено поље. Нико, наравно, не оспорава оправданост ургентности на хуманитарном, социјалном, медицинском или економском плану. Што се тиче овог последњег, свесни смо тога да су предузећа, која послују под пристиском опасности да их друга претекну и елиминирају у контексту глобализације и екстремно пооштрене конкуренције, неизбежно суочена са императивом све брже реактивности. Изгледа, међутим, да пракса и навика деловања у стању ургентности често прекорачују границе нужности претварајући се, мимо свести и воље субјеката, у свепрожимајућу идеологију и културу. У том смислу, ургентност представља симптом збрке, метежа и немоћи савремених економски и технолошки развијених друштава, која не знају више како да реагују под ударима проблема које треба благовремено решавати пре него што се отму контроли. Притом се појам благовремености, све више сужава и уситњава (са дана на део дана, са сата на минут, са минута на секунду).

ДЕФИНИЦИЈА УРГЕНТНОСТИ И ЕЛЕМЕНТИ КОЈИ ЈЕ ОДРЕЂУЈУ

Ургентност је вишезначан појам, који означава истовремено: 1) једну ситуацију (ситуациона или контекстуална ургентност), 2) процену те ситуације (субјективна перцепција ургентности) и 3) акцију којом се, у складу са том проценом, одговара на ситуацију (непосредна, брза, тренутачна реакција). Доводећи ствари до апсурда, можемо закључити да је једна ситуација ургентна, јер се процењује да је ургентна и да као таква, захтева ургентан одговор (Aubert & Jaureguibeary, 2000). Иако може да има објективан основ, ургентност је често субјективног карактера, а та субјективна димензија је под упливом вредносног система друштва или личности која процењује степен хитности неког задатка, акције или реакције. На делу је процес склизнућа значења појма са нужности која реално захтева брзу реакцију, на мање више систематски или аутоматски начин делања и реаговања у свим ситуацијама.

Да бисмо објаснили ово склизнуће, треба подсетити који процеси претходе и условљавају промену нашег односа према времену, чији је најекстремнији симптом управо перманентно стање ургентности. Први процес се састоји у трансформацији привреде савремених друштава, која су постепено или нагло, прешла са мање или више планске, државне регулације тржишта на логику финансијских тржишта. Други процес је технолошке природе и састоји се у инфор-

мационој револуцији која је настала фузијом телекомуникације и информатике.

Спој ова два феномена је устоличио владавину финансијске економије, руковођене диктатуром „реалног времена“ (*real-time*) и брзином, тачније речено, тренутачношћу одговора и реакција на сигнале које емитује тржиште. Логика која лежи у структури ове врсте економије прелила се на све друштвене сфере, намећући исти императив тренутачности.

За привредне субјекте, логика тренутачности, наметнута механизмом функционисања финансијских тржишта, која морају да се прилагођавају у минути, значи прелазак конкурентности из просторне у временску димензију. Наиме, само се добитком на времену стице конкурентска предност и освајају нова тржишта. Фокусирање на време се одражава и на начин на који се привредне организације пројектују у будућност, те тако присуствујемо процвату „идеолошког краткорочизма“ који карактерише савремени начин пословања, али и живота. Укратко речено, наш свакодневни ритам живота и рада, обележен је императивом хипер-реактивности¹. У изузетно конкурентном окружењу у којем се одвија пословање, брзина акције (на пример, иновације) и реакције (на стимулусе из окружења, па тако и на туђе иновације) доиста представља прво и апсолутно правило преживљавања. Одатле следи непрестано скраћивање рокова, убрзавање темпа и малтене симултаност акција. Једна врста идеологизације или мистификације ургентности прожима организације. Циљ те идеологије, која утемељује и организациону културу у многим компанијама, јесте да се „људи, за које се верује да су превише спори, млитави, сложени и непоуздани у поређењу са машинама, усмеравају ка постизању све веће брзине“ (Usunier, 1995), као и да се држе у некој врсти сталне расположивости. Тиме организација постиже стање константне будности и приправности, да јој не би промакла ниједна прилика и да би што брже или пре других одговорила на сваку од њих.

Али овај преврат, односно поремећај односа према времену, проширио се на све сфере живота, јер се професионални начин и ритам функционисања неминовно рефлектују и на друштвени и на приватни живот. Због потребе за сталним прилагођавањем незаустављивом убрзању ритма и процеса рада, ургентност је постала ментални оквир (*mindset*) нашег делања. Канони економске рационалности (максимум рентабилности, продуктивности, корисности, ефикасности) шире своје пипке и освајају нашу приватност, међуљудске од-

¹ Одатле можда и све већи број хиперактивних појединаца и док се тај симптом код деце проглашава поремећајем, јер отежава живот родитељима и васпитачима, код одраслих се хвали и промовише као вредноћа, мотивисаност, енергија, динамизам и слично.

носе и начин на који организујемо слободно време (Bonneville, 2001). Упоредо са „инстантизмом“ глобалног времена детерминисаног економским и финансијским трансакцијама, и новим комуникационим технологијама, и „релационо време“, тј. сфера односа међу појединцима и друштвеним групама, одређено је брзином и тренутачношћу интеракција (Исто).

Претходна тврдња наводи нас да се питамо које су последице ових нових начина функционисања у времену или новог односа према времену, на колективном и индивидуалном, професионалном и личном плану. Ваља открити који је смисао настојања да се контролише и влада временом. Које су импликације и, евентуално, изопачени, деструктивни ефекти обузетости тренутком, на штрб временског континуума који обухвата и спаја димензије прошлости, садашњости и будућности?

МЕХАНИЗМИ БОРБЕ ПРОТИВ КОНАЧНОСТИ

Да бисмо разумели смисао настојања да се овлада временом, треба да разумемо начин на који човек интериоризује време и сагледава себе у односу на сопствену коначност. Хајдегер (1987) је установио да искуство времена и временска синтеза подразумевају људску коначност: време се не може доживети нити сагледати независно од егзистенцијалне коначности.

У књизи *Време и судбина* (*Temps et destin* - 1992) француски филозоф Марсел Конш (Marcel Conche) набраја илузије којима човек прибегава у настојању да дâ смисао својој делатности, упркос коначности, смртности и да, тиме, избегне застрашујуће и неподношљиво осећање ништавила. Термин „илузија“ не значи да се ради о неистинитим тврдњама, пуким фикцијама, већ о томе да се оне користе као одбрамбени механизми или паравани у болном суочавању са људском ограниченошћу, слабошћу и коначношћу.

Прва је **морална илузија**, када замишљамо да моралним делима стичемо заслуге које нам припадају као трајна својства. Моралан човек стиче неку врсту права над временом. Категорички морални императив значи да треба да поступамо на одређени начин, зато што тако треба, не очекујући никакву награду. Треба морално поступати, упркос смрти. „Треба, иако си смртан“ такође је говорио Монтењ (Montaigne). Морална воља је, стога, суштински трагична.

Друга је **религиозна илузија**. Наше постојање – или постојање бесмртног начела у нама, душе или ума – бескрајно продужава после наше смрти. Поништавајући смрт, ово веровање има функцију илузије у смислу у којем је илузију окарактерисао Фројд. Суштина није у томе да ли Бог постоји или не, већ у томе што игра улогу илузије онда када човеку служи само да прикрије његову смртност.

Трећа је **друштвена илузија**. Боримо се против смрти и заборављајући се да стекнемо име, углед, престиж и славу. Настојимо да не умremo потпуно, да трајемо кроз дела која остављамо иза нас, кроз потомство, упркос томе, или управо због тога што усвајамо хипотезу индивидуалне смртности.

Четврта је **онтолошка илузија**. Верујемо у супстрат постојања, у биће. Посматрајући своју кућу, књиге, намештај, биљке, верујемо у солидност, конзистентност тих ствари које узимамо за „стварност“. Заборављамо да не поседујемо ништа и да је све то пролазно, пропадљиво, или чак привидно. Верујемо у постојаност пролазних ствари заборављајући себе у њима. Налазимо се на страни поседа, својине, „имати“ а не на страни „бити“ или мудрости која подразумева спокојну равнодушност (што не значи умишљену индиферентност или пасивност и неодговорност) према коначним, пролазним стварима.

Пета је **практична илузија**, у којој акција и заузетост делују као разонода, у паскаловском смислу речи. У акцији је човек усмерен на кратак рок: на следећи потез, на наредни подстицај на акцију. Мисли које руководе акцијом протичу у суженом фрагментарном времену, јер да би могао уопште да дела, човек мора да заборави неизмерност времена природе и универзалне смрти. Концентрисан је само на чињеницу да нешто ради, не увиђајући да је то осуђено на ништавило. Активан човек који дела, жури, који је стално заузет и обузет плановима, живи у стању паскаловске разоноде, односно заборава и илузије у односу на суштину своје егзистенције и њен крајњи исход. Овим се нипошто не жели рећи да човек, да би обитавао у истини, треба да одустане од акције и да се посвети само контемплативном животу или да се препусти ентропији. Да би његова делатност имала смисла, човек треба да јој се посвећено преда, али не губећи из вида ширу временску перспективу која је једини оквир сврсисходне акције.

Међу илузијама које смо набројали, очигледно је да су последње две оне које обликују данашњу свест. Наше друштво живи у илузији поседовања и у илузији акције, које су међусобно повезане: делати да би се имало више, да би се више стекло (предмета), да би се освојило више (тржишта). Али и сама активност, независно од освајања и стицања, постаје сама себи сврха, па тако видимо многе презаузете, ужурбане појединце који грозничаво попуњавају празнину такозваног слободног времена различитим интензивним активностима (спортским, рекреативним, туристичким, итд). Постају зависници од брзине, кретања, акције, „адреналинских шокова“. Мировање, успоравање темпа, „не-чињење“ доживљавају као ништавило, ужас, умирање. Бити, за њих, једнако је радити.

Умножавањем активности да бисмо одагнали осећај ништавила, да бисмо сачували своје место под сунцем, обезбедили опстанак, у грчевитом настојању да свим средствима удаљимо границу смрти, хранимо илузију омнипотенције. У друштву које је све „болесније од времена“, у којем се време заковитлало и отргло контроли, најупадљивији симптом је владавина ургентности.

УЖУРБАНИ ЧОВЕК ИЛИ ИЛУЗИЈА ВЛАДАЊА ВРЕМЕНОМ

Субјективни однос према ургентности има два лица: с једне стране, може да се доживљава као принуда и ограничење, у смислу да је немогуће одвојити време потребно за акцију, или као обавеза да се нешто неодложно уради. С друге стране, може да изражава вољу за свемоћи. У сваком случају, ургентност износи на видело, на екстреман и радикалан начин, однос према времену обележен логиком поседовања и рентабилизовања. Непрестано тежимо да присвојимо време, које доживљавамо као квантитативну датост, коју треба да рашчланимо да бисмо је лакше контролисали и поседовали. Имати времена, немати (довољно) времена, добити на времену, уштедети време, „време је новац“ и сл. су све изрази који говоре о времену и нама, нама у времену и с временом. Стално тежимо да потчинимо време, да доминирамо њиме, док је оно, по својој природи, неухватљиво и ирреверзибилно.

Али настојећи да поседујемо време, изазивамо супротан ефекат, тај да оно притиска, контролише и поседује нас. Пре свега зато што нам је одбројано, што није безгранично, што је уско омеђено непробојним границама, од којих је крајња смрт. Немогуће је промишљати однос према времену без промишљања односа према смрти и, у том смислу, ургентност се показује као крајње пооштравање напетости времена у односу на приближавање смрти. Дефиниција речи „ургентност“ је ту да нас подсети на неумитност, почев од латинског корена, *urgere*, који значи стискати, пожуривати, гурати, гонити у стопу, притезати, притискати, гњечити, газити, тлачити, примењивати силу над нечим или неким, штавише кињити, мучити. Термин се користио и у значењу инсистирања, наваљивања да се нешто уради, сатирања у настојању да се достигне неки циљ. Тек касније се значење ургентности померило ка ономе што приморава на акцију без одлагања, или што не трпи одлагање и подразумева нужност брзе реакције.

Као што истиче Франсис Жорегибери:

„Ургентност увек извире из двоструке перцепције: с једне стране, да један незобилазан сегмент стварности подлеже сценарију са драматичним или неприхватљивим последицама и, с друге стра-

не, да само изузетно брза, муњевита акција може да спречи да се тај сценарио оствари до краја... Другим речима, прети катастрофа ако се нешто хитно не предузме“ (Jauréguiberry, 2000, стр. 86).

Шта је, међутим, катастрофа *par excellence*? Наравно, смрт. Одатле прибегавање мноштву активности да би се одложио, спречио њен долазак. Управо ургентност открива иреверзибилност времена, јер директно указује на границу преко које је превише касно вратити се уназад јер улазимо (излазимо?) у смрт, тј.у апсурд, пошто у нашим друштвима не постоји више смисао изван стварности у којој живимо, *hic et nunc*. Са детеологизацијом (нема више трансцендентног Бога) и нестанком великих система носилаца смисла (нема више трансцендентног Смисла) не постоји више ни симболички пут који треба прећи и остварити да би се прибилижило смислу који постоји изван садашњег тренутка. Све се дешава овде и сада, у садашњем тренутку који савремени човек апсолутизује и сакрализује, што објашњава и оправдава логику и диктатуру ургентности.

Ургентност савременог живљења открива, дакле, свој пуни смисао у спрези са вољом да се победи смрт. Ургентност се држи на два стуба, два начела: начелу борбе за опстанак, за преживљавање (веома присутном у актуелној тржишној утакмици, али и у приступу и управљању хуманитарним катастрофама) и начелу воље за моћ, где овладавање временом корелира са овладавањем простором у тежњи за свеприсутношћу и умножавањем прилика (омогућеном новим комуникационим технологијама). А жеља за свеприсутношћу и свемоћи, у основи, није ништа друго до тежња за божанском моћи.

Порив да се тријумфује над временом изражава се у тежњи за егзистенцијалном свеприсутношћу, жељи да се живот максимално искористи и да се истовремено реализује максималан број могућности, да се случајно нешто не пропусти, да се нигде не буде „на губитку“. У приватном животу, страхује се, не као у професионалној сфери, од економског пораза, већ од пропуштене прилике. Вођен жељом да му живот, у сваком тренутку и на сваком плану буде успешан, гођен опсесијом постигнућа, учинка, и интензитета, „ужурбани човек“ је, у том погледу, савршени представник свога доба. У доба када идеја религиозног спасења, или велики друштвени пројекти (неки ће рећи утопије) не оцртавају више трансценденцију наде, која производи поистовећење са нечим већим, значајнијим од себе, појединац не види ништа више иза или изнад блиске линије хоризонта сопственог живота. Због тога је у грчу да оствари тај један живот, по сваку цену. Пошто је сопствени демиијург (митологизација *self-made man*-а), менаџер сопствених ресурса (мистификација *self-development*-а), смисао његове егзистенције се мери интензитетом и разноврсношћу доживљаја које му иста пружа. Ова логика увек постојеће или потенцијално боље алтернативе не генерише аутоматски ургентност, али

јој погодује: време се пренагљује, поспешује да би се уграбиле прилике. Треба увек бити у ситуацији да се нешто не пропусти, увек на располагању, „конектован на добре мреже“, спреман за тренутачно мењање „канала“ (*channel-surfing, zapping*), на програм који се, на једном, чини бољим или занимљивијим. Поистовећујући „више“ са „боље“, појединац настоји да, следећи логику мултипликовања производа, услуга, прилика и могућности, мултипликује сам себе, живећи више живота у једном, играјући више улога.

Ако и можемо да сагледамо на који начин овај „обавезни“ однос према ургентности обликује и редефинише личност савременог, „ужурбаног“ човека, нисмо још показали све последице које из тога произлазе, нарочито не оне патолошке. Овде, међутим, треба разликовати патологије ургентности од оног што бисмо могли да назовемо, патологијама тренутачности.

БОЛЕСТИ УРГЕНТНОСТИ

Еренберг (Ehrenberg, 1998) тврди да је „умор од самог себе“ преузео примат над неуротском анксиозношћу, која је била доминантна патологија крајем XIX века. Профилу „класичног“ неуротичара, чија неуроза настаје због перманентног унутрашњег сукоба између његових жеља и друштвених забрана, он супротставља профил „недовољног“, „мањкавог“ човека који пати због немогућности да увек буде на висини очекивања и неспособности да се успешно носи са све екстремнијим унутрашњим захтевима. У односу на првог, који трпи превелики притисак забрана, други трпи због сувишка могућности.

Савремени појединац, коме се намеће обавеза да дела по сваку цену и све брже и брже, ослањајући се притом само на своје унутрашње ресурсе, осећа да је принуђен на иницијативу много више него на послушност: он је суочен са питањем шта је могуће, а не шта је дозвољено урадити, те мање трпи принуду одрицања (дозвољено/забрањено) него принуду ограничења (могуће/немогуће). Међутим, постоји толико много могућности и толико различитих области достигнућа, а треба их остварити таквом брзином да то постаје немогуће. Осећај да се никада не може довољно урадити, да се не може увек бити на висини и да се задато (могућност се доживљава као задатост) не може остварити у датом року, описан у књизи *Цена изврсности (Le coût de l'Excellence, Aubert & de Gaujelac, 1991)* личје је освајачког индивидуализма (који се супротставља негативном индивидуализму). То води болести идеалитета или патологији недовољности, коју најбоље представља депресивна имплозија описана код Еренберга. Док депресивна имплозија представља један од израза немоћи да се буде на висини, адиктивна експлозија, у којој се појединац дрогира, допингује брзином и ургентношћу, незаситом жудњом за акцијом, као и брзим преласком на дело, представља дру-

гу патологију савремености. У колективној празнини, која изазива тескобу, ургентност иступа као сурогат смисла, као да брзина решавања проблема, сама по себи, даје смисао акцији (Aubert, 1998).

Ако се вратимо сада у свет пословних организација у којем се најчешће сусрећемо са проблемом хитности, можемо да покушамо да прецизније опишемо карактеристике менаџера „оболелих од ургентности“, који се жале да су принуђени да раде под непрестаним притиском крајње журбе. Најфрапантније је то што они признају да више не могу, све и кад би хтели, да раде на другачији начин, другачијим темпом. Ургентност је за њих апсолутна нужност, која не оставља могућност да се тај основни постулат њихове активности стави под питање или проблематизује.

Друга одлика која им је својствена је перфекционизам, што доприноси јачању ургентности и, самим тим, проблема које осећају у вези са њом. Све је хитно, све мора да буде урађено одмах, „јуче“ како воле, хвалисаво, да кажу, али истовремено и да буде добро урађено (добро у смислу ефикасног). Субјекат „оболео од ургентности“ губи способност да хијерархизује проблеме – сви су подједнако хитни и битни – као и способност да се одриче (да уместо, или пре једног уради друго, или да једно уради лошије од другог), а не уме ни да објасни зашто. Пошто је у исто време немоћан да се одрекне савршенства, комбинација ове две принуде твори парадоксалан захтев – *double-bind* – (Bateson, 1972), јер да би се ствари добро урадиле потребно је време, а време је управо оно што увек и највише недостаје.

Запањујућа је потреба субјекта „оболелог од ургентности“ за хиперконтролом: он хоће да одржи контролу (над самим собом, над другима, над ситуацијом) и због тога тежи да одговори на изазов (прецењивање *challenge*-а) да успешно оствари све задатке у датом, често нереалистичном, року. Суочавамо се поново са већ поменутом илузијом омнипотенције. Време тако постаје првобитни предмет жудње, предмет који желимо да поседујемо, а који нам стално измиче. Оно је, дакле, парадоксалан предмет јер се доживљава као недостатак, одсуство прожето бригом како недостатак или немање времена преобратити у време или имање времена. У овој перспективи иманентној димензији „имати“, „поседовати“, која карактерише однос према времену у постиндустријским друштвима, време је предмет порива или жудње за моћи, преведене у жудњу за моћи над временом, као неухватљивим објектом који се мора освајати, отимати, „красти“, у општем контексту ургентности.

Када могућност контроле ишчезне, јер ограничења која стварност поставља не дозвољавају човеку, између осталог управо због недостатка времена, да одговори на своје унутрашње, односно поунутрашњене перфекционистичке и идеализаторске захтеве, долази до импловивне депресије. Она се јавља као патолошки синдром недовољности или мањкавости, директно наличје нарцисоидне слике

о самом себи и изопачене представе о самопоштовању (раскорак између ограниченог „јесам“ и нереалистичног „треба да будем“ не у моралном, већ у смислу магијске омнипотенције). Појединац је опхрван осећањем сопствене недостојности јер не успева да досегне самонаметнути идеал, боље речено, идеалну слику о себи или идеал-ја. Депресија се тада јавља као логични исход неумерене жеље за господарењем собом човека који није више ни у чему свој господар јер, поражен од времена, не може више да дела.

Жртва спољног система (данас највише инвазивне, немилосрдне професионалне организације која намеће све неостварљивије и нехуманије захтеве) који се огледа у унутрашњем ситему уверења и вредности, модерни појединац је ужурбан и пренадражен човек (Ehrenberg, 1998). Он је до те мере асимиловао, интериоризовао хипер-активност и контролу над временом као структуралне датости свог постојања да више није свестан везе између својих активности, психичких реакција и физичког стања. А као врхунац самообмане и за-слепљености, чуди се и жали на умор (који доживљава као нешто неприродно, ненормално) услед представе о људском телу као перформантној, издржљивој „машини“ која треба да задовољи сваки налог воље или хир. Трагајући за емоцијама, узбуђењима, интензитетом, обузет антиципирањем (у облику непрестаног „бежања унапред“) и одговарајући на мноштво дражи и подстицаја, он неуморно организује свој распоред времена тако да не изгуби ниједну активну мину-ту, било да се ради о обавези или задовољству. Растрзан између страха од празнине и преоптерећености, увучен је у зачаран круг: што више осећа умор, који није више знак, природна реакција, већ проблем, то више настоји, прожет нестрпљењем и осећањем кривице, да што пре поврати форму, да активистички и волунтаристички, по сваку цену, реши тај проблем што само повећава његову исцрпљеност.

Стрес, који је у основи биолошки и психолошки позитиван фактор прилагођавања, мобилисања ресурса и самопревазилажења, служи све више поткрепљивању нарцизма и осећаја да се постоји. Губећи своју основну сврху, храни се миметизмом, конформизмом и колективном свешћу, која сваки неупотребљени, нерентабилизовани тренутак, жигоше негативном одредницом пасивности. Шта би био човек без стреса, другим речима човек без потребе да се доказује, без препрека које треба да савлађује? Такав човек не само да није јунак модерног доба: он није ништа. Зато је бољи стрес него ништа! А када је резултат акције негативан или незадовољавајући, умору који долази после напора додаје се умор због фрустрације или разочарења што се није било на висини. И то је „игра без граница“!

Међутим, поред те логике увек све већег добитка и брзине, постоји и друга, можда затомљена, али витална, дејствујућа, биофилна сила (Фром, 1984), која не дозвољава човеку да се лиши сопствене темпоралности, сопственог односа према времену, сопствених рит-

мова и која га поново уводи у густину трајања, сазревања, размишљања, сабирања, контемплације тамо где удари тренутачности и ургентности пречесто приморавају на импулсивно реаговање. Уствари, слобода, егзалтираност, одбијање безначајности нису стања која треба дословно схватати, у њиховој буквалној, дакле, тиранској реализацији, већ пре, да се послужимо једном метафором, као фотографске негативе, кроз које човек, лицем у лице са самим собом, постепено постаје свестан да је френетична активност само бекство напред, испред себе, у узалудном порицању темељних одредница људског положаја. Треба вратити место субјективности, осетима, чувствима, опажајима, као конститутивним димензијама човековог органског, природног постојања, да се живот не би исушио у рационализацији, квантификацији и ономе „стално више, стално још“, односно да се не-рационални субјективитет не би остваривао само кроз болест, патњу и ризик. Потребно је усмерити свест и индивидуалне и колективне напоре, на очување јединства, интегритета личности која се разбija о све фрагментисанију, исцепканију, многострукију, некохерентнију, релативнију, нечитљивију, човеку непријатељску стварност.

Напетост између ове две логике постојања или неизбежан дијалог између, с једне стране, принуде ургентности или тренутка, која цепка и млави време у контексту сакрализације тренутачности, односно краткорочности и, с друге стране, настојања да се поново освоји сопство у континуитету који се гради унутар неког референтног смисаоног поретка, одликује нов однос појединаца хипермодерног друштва према времену.

ЗАКЉУЧАК

Савремени облици и ритмови рада, наметнути жестином глобалне конкуренције, учесталости и све краћим интервалима између иновација, које су иманентне самој природи технологије, преобразили су наш однос према времену у свим сферама живота. Време није више егзистенцијална димензија нашег постојања и бића, наш савезник у стварању континуитета. Време није више оно што лечи, што, како каже стара пословица „зацељује ране“, зато ни стрпљење није више врлина. Истовремено са брзином, очекују се изврсност, ефикасност и квалитет (и то тотални – *total quality*) процеса, процедура, производа, услуга, односа. Још од времена масовне индустријализације, метафора органског раста, развоја и сазревања уступила је место механицистичком и инструменталном погледу на свет и на човека, да би са данашњим информационим технологијама, обликовала „инстант“ човека – човека тренутног доживљаја, акција, реакција и комуникација.

Оно што је тренутачност за машине и компјутере претвара се у ургентност за човека. Ужурбаност повезана са перфекционизмом

(јер машине, на које треба да се угледамо у нашој обузетости рационализацијом, рентабилношћу, ефикасношћу, брзином, не греше, или је барем проценат грешке занемарљив) твори двоструки, контрадикторни императив који је немогуће задовољити: урадити нешто, постићи неки циљ истовремено што брже и боље. Компјутеризоване машине, чије се функционалности стално унапређују зато да би задовољиле тај, за човека, парадоксални захтев, то све боље и раде, али људи и друштво плаћају већ високу цену прегнућа да се приближе тој немогућој норми, пресађеној из технолошког у људски свет. У том настојању, они развијају патологије нарцизма, жудње за свеприсутношћу, свемоћи чији је први симптом покушај успостављања доминације над временом. Време се, некохерентно, у исти мах супстанцијализује као предмет који се има или нема, формализује као некакав релативно растегљив оквир и квантификује тако што се спацијално сегментира (Bergson, 1959) у сате, минуте и секунде часовника у које треба угурати све више активности и ствари.

Човек је прилагодљиво, флексибилно биће, али је питање колико може да издржи, без индивидуалних и друштвених последица, све већу журбу да сустигне „објективно“ технолошко време, односно да се одржи над растућим процепом између два ритма живљења: унутрашњег и спољашњег.

ЛИТЕРАТУРА

- Attali, J. (1982). *Histoire du temps*. Paris: A. Fayard.
- Aubert, N. & Jaureguiberry, F. (2000). *L'urgence comme symptome et analyseur de la société hypermoderne*, programme Travail et Temps. Paris : Ministère de la Recherche.
- Aubert, N. (1998). Le sens de l'urgence. *Sciences de la Société* (44), 29–41.
- Aubert, N., & de Gaujelac, V. (1991). *Le coût de l'Excellence*. Paris: Le Seuil.
- Aubert, N. (1990). Le coût de l'excellence, *Cahier de recherche ESCP*, (90), 90–115.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Bergson, H. (1959). *La perception du changement*. Paris: PUF.
- Bonneville, L. (2001) *Temporalité et Internet : réflexion sur la psychologie du temps à la lumière des pratiques domiciliaires*.
<http://commposite.uqam.ca/2001.1/articles/bonnev2.html>, (Pristupljeno 14.11.2011)
- Conche, M. (1992). *Temps et destin*. Paris: PUF.
- Ehrenberg, A. (1998). *La fatigue d'être soi*. Paris: Odile Jacob.
- Eriksen, T. (2003). *Tiranija trenutka*. Beograd: Bibl. XX vek.
- Фром, Е. (1984). *Анатомија људске деструктивности*, II књига. Загреб, Београд: Напријед, Нолит и Аугуст Цесарец.
- Хајдегер, М. (1988). *Битак и вријеме*. Напријед: Загреб.
- Колаковски, Ј. (1982). *Религија*. Београд: БИГЗ.
- Usunier, J-C. (1995). Une critique de la fonctionnalité de l'urgence. *Temporalistes*, (29), 5–10.

PATHOLOGIES OF TIME ACCELERATION

Summary

The modern man has experienced a radical change in the way he perceives time due to newly-emerging life-controlling economic parameters. The dictatorship of new units of time – speed, urgency, "instantism", and tight deadlines – was established in the mid-1980s together with economic and financial globalization, which was made possible by the IT revolution. The common denominator of these notions is speed, which lies in the core of capitalism: the faster the turnover of capital, the greater the profit. The culture of urgency, which has become a mental paradigm and a framework of activity, is characterized first by hypervalorization of activity as the antidote to existential uncertainty and, second, by compression of time, reflected in the imperative to achieve as much as possible with as little time (or resources, etc.) as possible. The urgency which invades the professional and private spheres of life represents a distorted perception of time corroding the human character and interpersonal relationships and causing serious individual disorders and social disturbances.

Indeed, modern forms and rhythms of work, imposed by the intensity of global competition, frequency, and ever-shorter intervals between innovations, which are inherent in the very nature of technology, transformed our relation to time in all spheres of life. Time is no longer the existential dimension of our existence and being or our ally in providing continuity. Since the time of massive industrialization, the metaphor of organic growth, development, and maturation has given way to an instrumental and mechanistic view of the world and of man, which, together with modern IT, shaped the "instant" man – man of momentary sensation, action, reaction, and communication. Modern individual, obliged to act at all costs, always faster and faster, relying only on his own internal resources, feels compelled to show initiative. He is faced with the question of what is possible instead of what is allowed so he is more prone to being constrained by limitations (possible/impossible) than to being forced to sacrifice something (allowed/forbidden). The feeling that one can never do enough, that one cannot always live up to the task, and that the demands (possibilities are perceived as imperatives) cannot be fulfilled within the required deadline is the setback of the invading individualism. This leads to the disease of ideality or pathology of insufficiency, which is best represented by the depressive implosion described by Erhenberg (1998). While depressive implosion is one of the symptoms of the individual's inability to be up to the (growing and multiple) demands, addictive explosion, where one is doping oneself up with speed and urgency, insatiable craving for action, and quick transition to action, represents the other modern pathology. In the collective void, which causes anxiety, urgency acts as a surrogate of sense, as if the speed of problem solving per se could give meaning to action.

Man is an adaptable, flexible being, but the question is how long he can endure, without any individual and social consequences, the increasing haste to catch up with the "objective" technological time or to balance himself over the growing gap between two paces of life: the internal and the external one.